

УДК 330.341.4

Ярмолик Г. І.

Чернівецький державний університет ім. Ю. Федьковича

СТРУКТУРНА ПЕРЕБУДОВА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

© Ярмолик Г. І., 2001

Розв'язання найважливіших проблем економічного реформування та створення сучасної високорозвинутої економіки потребує збалансованої промислової політики та структурної перебудови економіки України в цілому. Головна увага приділяється структурним зрушенням на галузевому рівні та на рівні підприємства, тому проблеми трансформації висуваються на перший план, що пояснюється необхідністю виходу з кризового становища економіки України.

Solving of the main economic refoming problems and moderm high-developed economy constructily requires balanced industrial policy and structural transformation of total Ukraine economic. Both structural developments of the whole branches and separate enterprises are of the main focus. That is why Ukraine's economy structural transformation is necessary while solving krysis.

Ефективність суспільного виробництва вітчизняної економіки безпосередньо пов'язана з реалізацією активних структурних зрушень. Сьогодні проблеми структурної перебудови економіки України висуваються на перший план, що пояснюється необхідністю подолання в економіці руйнівних процесів та підвищення їх соціально-економічної ефективності на базі нової структурної політики.

На сучасному етапі Україна знаходиться на стадії початкової інтернаціоналізації національної економіки. Це обумовлено традиційними формами міжнародних економічних відносин. Сьогодні Україна перебуває поза міжнародними потоками капіталу, має незначну міжнародну складову в економічній діяльності інших країн, практично не включена у міжнародні валютні відносини. Усе це вимагає структурних змін в економіці, її соціальної і технологічної переорієнтації, оскільки стало очевидним відставання України, яке поглиблюється внаслідок широкомасштабної структурної трансформації, що з кінця 70-х років охопила найрозвинутіші країни і набула глобального характеру.

Значний спад виробництва, низька продуктивність призвели до зникнення з полиць магазинів виробів необхідної продукції, що вироблені в Україні. Ми втратили можливість продавати основні види продукції через їх високу ціну і низьку конкурентоспроможність. За рахунок зниження попиту зменшилась кількість замовників на товари, а люди втратили роботу. Вітчизняне виробництво не має можливості сьогодні задовольнити необхідний рівень потреб населення в житлі, харчуванні, послугах. Усе це призвело до сповільнення економічного зростання.

На сучасному етапі в нашій державі у соціальному напрямку ми спостерігаємо усталену тенденцію поглиблення розриву між рівнем можливостей та рівнем потреб. Це, звичайно, зумовлює соціальну напругу у суспільстві та незадоволення ходом реформ в економіці.

В Україні протягом останніх років доходи населення зменшуються, в основному, за рахунок адміністративних методів і поки що не розроблений дієвий механізм розвитку провідних галузей і наповнення споживчого ринку товарами національного виробництва.

Україна успадкувала від колишнього СРСР деформовану структуру виробництва з переважним розвитком важкої промисловості. Частка споживчих товарів у промисловому виробництві – майже третина, у той час, як в економічно розвинутих країнах цей показник сягає 50–60 %. Така структура виробництва склалась, з одного боку, як наслідок політики колишнього уряду, а, з другого боку, низького технічного рівня виробництва та його витратного характеру, що призвело до високого рівня виробничого ресурсоспоживання.

Як відомо, структура промислового комплексу України в цілому є неефективною, екологічно небезпечною. Вона веде до перевитрат природних ресурсів і не задовольняє потреби економіки в інвестиційних ресурсах, а населення – в продукції та послугах. Найактуальнішою проблемою сьогодні є наявність постійної тенденції заборгованості заробітної плати працюючим. На сучасному етапі ми можемо виділити дві основні причини неплатоспроможності вітчизняної економіки: *по-перше*, заборгованість по оплаті через відсутність грошових коштів; *по-друге*, великі борги підприємств щодо бюджетної сфери.

Що стосується бюджету, то за останні роки характерним є незадовільне планування доходів бюджету, тому що постійно завищується дохідна частина переважно з причини необґрунтованих прогнозних обсягів промислового виробництва, коштів від процесу приватизації, різного роду податків, які фактично не досягаються. Проблемою в бюджетній сфері є те, що кожного наступного року не враховуються залишки боргів минулого року, які потребують додаткових грошових коштів. У цілому, в економіці України витрати із доходної частини бюджету ідуть на підтримку регульованих цін, утримання адміністративного персоналу, зовнішні платежі.

Усі зазначені проблеми гальмують будь-які реформаторські процеси у державі, тому необхідні кардинальні зміни і насамперед у вирішенні соціальних проблем. Для того, щоб відбулися зрушення, необхідна структурна перебудова національної економіки України в цілому, зокрема, потрібно визначити державну стратегію структурної перебудови, регіональні напрямки структурних зрушень, реформування форм власності, формування власного інвестиційного потенціалу, систему трансформації структури виробництва та організаційних структур управління.

Структурна перебудова дасть змогу одержати такі соціальні наслідки:

- зниження рівня інфляції;
- зменшення безробіття та збільшення кількості нових робочих місць;
- покращання життєвого рівня населення, умов праці та побуту;
- покращання стану оточуючого середовища.

Тому можна сказати, що саме соціальна ефективність є кінцевою метою функціонування народного господарства в цілому.

На загальнодержавному рівні соціальна ефективність окреслюється забезпеченням з боку держави соціального захисту людей і послугами соціального характеру різних верств населення. Матеріальною базою таких заходів виступає рівень прибутковості підприємств, відрахування в бюджет, спонсорська та благодійна діяльність. Сюди необхідно віднести мінімальний рівень заробітної плати, пенсій, стипендій, фінансові допомоги окремим верстам населення, індексацію виплат, бюджетне фінансування організацій та підприємств невиробничої сфери, витрати на реалізацію державних соціальних програм.

На регіональному рівні оцінка соціальної ефективності повинна охоплювати показники задоволення потреб населення у послугах невиробничої сфери, реалізацію регіональних програм соціального розвитку та охорони навколишнього природного середовища. Задоволення різноманітних соціальних потреб за рахунок власних матеріальних і фінансових коштів може здійснюватися через збільшення розміру оплати праці, оплати заходів лікувально-оздоровчого характеру, надання позики на придбання житла, утримання житлового фонду та об'єктів соціальної сфери.

Досвід розвинених країн свідчить, що в умовах ринкового середовища розвиток соціальної сфери повинен базуватися на відповідних специфічних принципах. До них можна віднести: забезпечення державної підтримки розвитку соціальної сфери на рівні, який гарантує нормальні умови життєдіяльності; забезпечення підтримки певних об'єктів сфери послуг; впровадження механізму залучення недержавних коштів на утримання і розвиток заходів соціально-культурного призначення.

Розвиток соціальної сфери стримують структурні фактори, пов'язані з виробничою сферою. Вирішити цю проблему можна за допомогою ліквідації нерентабельних підприємств. Сьогодні, в середньому, на більшій половині промислових підприємств працівники завантажені тільки на третину, за що одержують ще меншу частку заробітної плати, при утриманні великої, економічно необгрунтованої чисельності адміністративного персоналу.

Аналіз усіх цих проблем вимагає реалізації заходів структурної трансформації економіки, але вона повинна бути поетапною. *По-перше*, необхідно забезпечити населення продуктами харчування та основними непродовольчими товарами на рівні хоча б мінімального споживчого кошика. *По-друге*, необхідно передбачити зростання товарообігу та вдосконалення його структури на основі збільшення частки нових технічно складних товарів побутової техніки. *По-третє*, створення бездефіцитного споживчого ринку.

Таким чином, основою соціальної політики виступає соціально орієнтована економіка, створення системи відтворення висококваліфікованого трудового потенціалу, впровадження продуктивного механізму перерозподілу суспільного доходу, створення ефективних методів соціального захисту вразливих верств населення.

Ефективна структурна перебудова є можливою при вдосконаленні існуючого законодавства з питань оплати праці. Перш за все, це впровадження принципів премії і максимальної залежності розміру заробітної плати робітника від розміру його трудового внеску та кінцевих результатів діяльності підприємств.

Важливим є встановлення розміру мінімальної заробітної плати як державної гарантії не нижче межі малозабезпеченості, індексації її залежно від зростання цін на споживчі товари і тарифи на послуги.

Але, як відомо, спад обсягів виробництва призвів до зниження доходів працівників, а тарифна частина заробітної плати не відіграє ролі основного елемента соціального гаранта працюючих і відсутня ефективна система договірної регулювання оплати праці на різних рівнях. Як бачимо, падіння життєвого рівня населення та поглиблення соціальної диференціації досягли того рівня, коли держава втратила контроль над суспільними процесами і несе великі втрати від руйнування трудового потенціалу.

При оцінці рівня соціальної ефективності повинен широко використовуватись такий показник, як ціна робочої сили. Крім того, система державних тарифів повинна, *по-перше*,

бути єдиною для виробничої та невиробничої сфери; *по-друге*, виконувати роль мінімальних гарантій в оплаті праці працівників відповідної кваліфікації; *по-третьє*, забезпечувати відтворювальну функцію робочої сили. Необхідність поновлення відтворювальних функцій оплати праці зумовлена тим, що наявність висококваліфікованого трудового потенціалу є першою умовою задоволення потреб виробничого і невиробничого сектора. Реалізація усіх функцій зарплати створює умови для самодостатнього відтворення робочої сили із врахуванням певних стандартів якості життя.

Доцільність впровадження мінімального доходу як важливої системи соціального забезпечення підтвердив досвід США, Японії, Німеччини, Франції. Цей дохід забезпечує мінімум засобів існування всіх громадян незалежно від відпрацьованого часу. Це дає можливість пом'якшити соціальну напругу; відомо, що мінімальний дохід не оподатковується, тому що він є необхідним для задоволення найнагальніших потреб населення, а десятикратна різниця в доходах найбагатших і найбідніших верств населення веде до соціально-політичної дестабілізації суспільства.

Оптимальним у сучасному кризовому стані економіки України є впровадження відкритої моделі планомірного та послідовного переходу до відкритої соціально-орієнтованої економіки. Ця модель базується на системі державного економічного регулювання і контролю та ринковому механізмі функціонування підприємств усіх форм власності. На сучасному етапі нам потрібно створити антиінфляційну модель структурної перебудови економіки України із врахуванням можливостей перехідного періоду, який має хоч і незначні, але перші ознаки стабілізації.

Наша система ринкових відносин знаходиться під безпосереднім впливом державної економічної політики і жодна країна не має моделі такого так званого "вільного" ринку.

Майбутня модель розвитку економіки потребує виважених і науково обґрунтованих уявлень про дію подальших структурних перетворень. Ми не можемо стати на шлях копіювання чужого досвіду. Досвід таких країн, як Японія і Німеччина, підтверджує думку про те, що у своєму розвитку кожна країна повинна максимально опиратися на власну економічну специфіку та історичні національні та культурні традиції, враховуючи загальні закономірності, правила поведінки цивілізованого ринку. Крім того, ми маємо певне стартове поле, структуру виробництва, реальні та потенційні можливості вітчизняних виробників, механізм енергозабезпечення, специфіку геополітичного становища.

Проведений аналіз показав, що, в основному, діюча структура економіки України зумовлює негативні тенденції в її розвитку, є руйнівною при формуванні ринкового середовища, має низький рівень соціальної орієнтації.